

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Morele communicatie als grondslag voor resocialisatie?

Boone, M.M.

Citation

Boone, M. M. (2024). Morele communicatie als grondslag voor resocialisatie? *Sancties*, 2024(3), 152-154. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4150231>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4150231>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Morele communicatie als grondslag voor resocialisatie?

Sancties 2024/33

Bespreking van: S. Meijer. *In al haar facetten. Over de betekenis van resocialisatie*. (Oratie) Nijmegen: Radboud Universiteit, 2022

Redelijk recent verscheen een mooie oratie over resocialisatie, een thema dat penitentiair recht-juristen en penologen van alle tijden blijft inspireren. Dit keer van de hand van Sonja Meijer, hoogleraar Penitentiair Recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Ze bespreekt eerst verschillende grondslagen voor resocialisatie en de consequenties die het voor de strafrechter heeft dat resocialisatie niet in de wet is gedefinieerd. Vervolgens gaat ze in op de betekenis van resocialisatie voor verschillende strafmodaliteiten tijdens de oplegging, de tenuitvoerlegging en na afloop van de straf.

Achtereenvolgens bespreekt de auteur de volgende grondslagen voor resocialisatie: menselijke waardigheid; in de toekomst te bereiken doelen (utilisme); risicomanagement en risicobeheersing; straf en morele communicatie.

De menselijke waardigheid is door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in een constante jurisprudentielijn benoemd als grondslag voor een positieve verplichting van staten *rehabilitatie* na te streven voor alle gedetineerden en personen die zijn veroordeeld voor een strafbaar feit.²

Vervolgens komt de utilistische grondslag voor resocialisatie aan de orde. Meijer laat zien dat deze in de loop der tijd van betekenis is veranderd. Ging het in eerste instantie vooral om het vergroten van het welzijn van de gedetineerde, tegenwoordig moet resocialisatie vooral de veiligheid van de samenleving waarborgen.

Los daarvan onderscheidt zij nog risicomanagement en beheersing als grondslag van resocialisatie. Een grondslag die volgens haar vooral zichtbaar wordt in de langere toezicht-termijnen. Dat straf een grondslag voor resocialisatie zou zijn, leidt Meijer af uit een publicatie van Robinson, waarin wordt vastgesteld dat rehabilitatie zich als doelstelling van straf heeft kunnen handhaven door steeds punitievere vormen aan te nemen.³

Morele communicatie als grondslag voor straf, tenslotte, is volgens Meijer enerzijds gelegen in “het bewerkstelligen van een ethische verbetering in het karakter en/of handelen van de veroordeelde en anderzijds in het communiceren van het moreel verwerpelijke van zijn handelen naar de verdachte” (p. 12).

Volgens Meijer heeft het ontbreken van een wettelijke definitie van resocialisatie als strafdoel nadelige consequenties in de fase van de strafoplegging. Het is niet altijd duidelijk of en hoe de strafrechter resocialisatie meeweegt in de strafoplegging door het veelvuldig ontbreken van een motivering daarvan. De precieze invulling die resocialisatie *zou moeten*

1 Prof. mr. dr. M.M. (Miranda) Boone is hoogleraar criminologie en vergelijkende penologie bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. Contact via: redactie.sancties@gmail.com.

2 Er wordt door de auteur in haar oratie geen onderscheid gemaakt tussen deze twee begrippen. Op mogelijke (accent)verschillen ga ik daarom ook in deze bespreking niet in, maar ik houd wel de in de bronnen gebruikte originele terminologie aan.

3 Ik houd de vertaling van de Engelse terminologie aan, omdat rehabilitatie en resocialisatie niet zomaar met elkaar te vereenzelvigen zijn. Zie bijvoorbeeld C. Morgenstern, 'Der Resozialisierungsgrundsatz: Social reintegration as the dominant narrative for community punishment in Germany', in: G. Robinson And F. McNeill, *Community Punishment. European Perspectives*, Routledge: Oxon, 2016, p. 72/73.

hebben (cursivering MB), hangt vaak af van de concrete omstandigheden van de zaak en die informatie heeft de rechter op zitting vaak niet voorhanden. Bovendien is niet duidelijk welk gewicht de strafrechter aan resocialisatie moet toekennen in relatie tot andere strafdoelen. Hoewel ik de tekortkomingen die Meijer signaleert, onderschrijf, blijft onduidelijk hoe een wettelijke definitie van resocialisatie die zou moeten oplossen en welke betekenis van resocialisatie dan volgens haar in de wet opgenomen zou moeten worden.

In het derde onderdeel van de oratie gaat Meijer dieper in op de betekenis van resocialisatie als doel bij vrijheidsbenemende en vrijheidsbeperkende sancties en na afloop van de straf. Ze beschrijft de ontwikkelingen aan de hand van de verschillende grondslagen uit het eerste deel. Voor wat betreft de vrijheidsbenemende straffen constateert ze dat het begrip resocialisatie in het politiek jargon steeds meer verengd is tot re-integratie, de invulling van een aantal bestaansvoorwaarden. Meijer beschouwt dat duidelijk als een verarming, hoewel ze niet concreet benoemt wat er nu precies verloren is gegaan. Ze constateert dat zowel bij de vrijheidsbenemende als vrijheidsbeperkende sancties resocialisatie steeds meer een invulling krijgt die gericht is op het beheersen van risico's en die daarom ook steeds punitiever wordt.

Voor de fase na de straf wijst ze op het moeizame proces van juridische rehabilitatie, waarbij registraties van strafbare feiten worden verwijderd of tenminste ontoegankelijk gemaakt. Feitelijk kennen we in Nederland alleen wettelijke rehabilitatie, de automatische verwijdering van justitiële antecedenten na het verstrijken van een bepaalde periode, omdat veroordeelden in Nederland geen mogelijkheid hebben dat proces door middel van gedrag te versnellen.⁴ Evenals eerder Maruna pleit Meijer voor een introductie van deze mogelijkheid.⁵ Ze haalt daarom met kennelijke instemming de Beschrijving Getoond Gedrag aan die een gedetineerde aan het eind van zijn penitentiaal programma kan krijgen en die kan worden meegewogen bij een beslissing omtrent de afgifte van een verklaring omtrent gedrag (p. 24).

De titel van de oratie doet de inhoud recht. In al haar facetten.... Alles wat er te zeggen valt over resocialisatie (en ook al vaak is gezegd) wordt erin naar voren gebracht. De oratie is goed geschreven, maar ontbeert een expliciete onderzoeksvraag en duidelijke structuur. Dat wil zeker niet zeggen dat er geen behartenswaardige dingen in worden gezegd. Zo maakt Meijer in de slotparagraaf een onderscheid tussen specifieke groepen gedetineerden en maakt ze haarscherp duidelijk hoe de gewenste en te realiseren invulling van het resocialisatiedoel erg uiteenlopen, afhankelijk van de vraag of het kortgestrafte, langgestrafte of zwaarbeveiligde gedetineerden betreft. De meerwaarde van de oratie ligt ook in de interessante onderzoeksagenda die de auteur introduceert, waarin ze zich onder andere zal richten op de verhouding tussen de strafdoelen en de vraag of er een verplichting tot resocialisatie bestaat en welke juridische consequenties dat heeft.

Voor de toekomst zou ik nog twee dingen willen meegeven. In de eerste plaats: maak scherper onderscheid tussen grondslagen, (beoogde) doelen en effecten (functies) van resocialisatie in de samenleving. Hoewel het te prijzen valt dat Meijer in haar oratie inzichten vanuit verschillende disciplines gebruikt (p.7), hebben aanspraken uit die disciplines een heel verschillende lading. Bij grondslagen gaat het om normatief-juridische aanspraken op

4 M.M. Boone, 'Rehabilitatierituelen', in: *De vogel vrij. Liber amicorum prof. dr. mr. M. Moerings*, Den Haag: Boom/Lemma uitgevers, 2011, p. 255-267.

5 S. Maruna, 'Reentry as a Rite of Passage', *Punishment and Society*, 2011, 13(1), 1-27.

een gewenste situatie. Doelen zijn alleen relevant in het licht van een meer utilistische grondslag van de straf, kunnen zich in alle lagen van het bestraffingsproces manifesteren en hoeven niet pers se uitdrukking te geven aan de functies die straffen feitelijk in de samenleving vervullen. Straf (leedtoevoeging) en risicobeheersing zou ik bijvoorbeeld zelf niet als grondslag, maar als functie van resocialisatie aanduiden en het is juist interessant te onderzoeken waar die functie wel en niet naar voren komt in het complexe proces van bestraffing. Het gelaagde karakter van het begrip straf werd door Garland uitgedrukt door het te vervangen door het begrip *penalty*.⁶ Daarmee probeerde hij tot uitdrukking te brengen dat het bij straf niet gaat om een eendimensionale handeling van een eenduidig orgaan, maar om een ambigu proces dat zich afspeelt in een complexe institutionele setting die gekenmerkt wordt door interne conflicten en tegenstrijdigheden. Het verklaart waarom het instituut straf tamelijk immuun is voor de vaststelling dat het zijn formele doelen niet realiseert. Alleen door die verschillende aspecten bloot te leggen en duidelijk van elkaar te onderscheiden, kan Meijer gefundeerder stelling nemen tegen ontwikkelingen die haar duidelijk niet bevallen.

In de tweede plaats behoeft het concept resocialisatie zelf mijns inziens een fundamentele overdenking, mede in het licht van de werking van de strafrechtspleging en de samenstelling van de gevangenispopulatie. Aan het begrip ligt uiteindelijk toch een moreel superioriteitsoordeel ten grondslag van de niet in de strafrechtspleging verzeild geraakte mens ten opzichte van de mens voor wie dat wel het geval is. Dat oordeel schemert ook in deze oratie door, met name in het enthousiasme waarmee Meijer morele communicatie als grondslag voor resocialisatie omarmt en in het aanmoedigen van de integratie tussen sociale en juridische re-integratie (p. 24). De vraag is echter of dat standpunt vol te houden is in het licht van alles wat we weten over de selectiviteit van de strafrechtspleging, de misdaden die onbestraft blijven of via een ander rechtssysteem worden afgedaan, en de oververtegenwoordiging van groepen in de gevangenispopulatie die rechtstreeks teruggevoerd kan worden op falend (en soms ook immoreel) sociaal beleid te opzichte van schuldenproblematiek (denk aan de toeslagenaffaire), geestelijke gezondheidszorg (denk aan de tekorten in de jeugdzorg) en falend migratiebeleid (denk aan de duizenden uitgeprocedeerde migranten die zich in juridisch niemandsland bevinden).⁷ In dat licht is een meer op re-integratie gerichte resocialisatie wellicht juist toe te juichen. Het onderkent dat huisvesting, inkomen, zorg en een geldig identiteitsbewijs zowel belangrijke oorzaken zijn van het in aanraking komen met de strafrechtspleging als het begin van een oplossing daarvoor. Waar oprechte behoefte gevoeld wordt aan morele communicatie, kan daar zeker ruimte voor worden gemaakt, maar niet in het punitieve raamwerk van resocialisatie dat Meijer beschrijft.

6 D. Garland, *Punishment and Modern Society. A Study in Social Theory*. Chicago: Chicago University Press, 1990, p. 17.

7 Zie o.a.: M. Boone, 'Meer straffen, minder schuld: de toekomst van de penologie', *Tijdschrift voor Criminologie*, 2019(4), p. 340-348; M. Kox, *Unravelling Unauthorized Migrants Legal Consciousness Processes*, Den Haag: Eleven, 2024.